

הגן המסור

לספק את הכמיהה לטבע שהולך ונעלם ממחוזותינו, ומהווים חלופה הגיונית וידידותית למדשאות המשמימות והבזבזניות המעטרות את הנוף העירוני.

גן אקולוגי, המכונה גם "גן בר קיימא", שואף לקיים את עצמו לטווח ארוך בהתערבות אנושית מעטה ככל הניתן ובפגיעה מזערית ככל האפשר בסביבה. הגן מחקה בתי גידול טבעיים לסביבתו: נעשה בו שימוש בצמחים מקומיים והוא מיועד למשוך בעלי חיים כמו ציפורים וחרקים. במקרים רבים גדלים בו צמחי תועלת כמו ירקות וצמחי תבלין. מגוון הצמחים בגן גדול, בשונה מהחקלאות המודרנית, שמתבססת על גידול אחד בלבד. כפועל יוצא, ההשקעה בהכחדת עשבים רעים ומזיקים קטנה, וגם השימוש בחומרי הדברה ודישון מצטמצם.

למעשה, גינה אקולוגית היא מעין חזרה למקורות. לאחר שהמהפכה התעשייתית שינתה את אורחות החיים והפכה

ענת מדמוני

ד שרניאלה קופל יוצאת מהמבנה החד קומתי, הבנוי מקש, צמיגים וחומר ומשמש לה כמשרד, היא מביטה בירוק המקיף אותה: עשרים דונם של גן אקולוגי, מעין שמורת טבע בלב הטכניון. קופל היא מנהלת הגן, ואחת הפריבילגיות בתפקידה היא האפשרות להכין תה מצמחי תבלין הגדלים בערוגה הסמוכה - מרווה, זוטה ולימונית - שאינם מטופלים בכימיקלים כמו דשנים וחומרי הדברה. בגן משקמים ומשחזרים את הנוף הטבעי של אזור הכרמל, על עצי האורן שבו והחורש עם האלונים והאלות, וכן את חקלאות הבוסתן ההררית המסורתית. גן אקולוגי זה הוא אחד מני רבים הצצים באחרונה בישראל, הן בגינון הפרטי והן בגינון של מוסדות ציבור ובעיקר בתי ספר, כתחליף לגינות החקלאיות של פעם. גנים אלה מנסים

בין אם אתם מגדלים גינת עציצים
במרפסת, מטפחים גינה קטנה בבית
משותף או נהנים מחצר פרטית,
תוכלו להפוך אותה בקלות לגינה
אקולוגית. ענת מדמוני מסבירה
מהו גינון אקולוגי, החל מאופן טיפוח
הקרקע ועד להתמודדות יעילה
עם מזיקים, ונותנת שלל עצות
לגן המתחיל

ואף נייר. אין להוסיף לערמה זו בשר, דגים, עצמות, שומן או חומרים שאינם אורגניים כמו מתכת ופלסטיק. במהלך פירוק הקומפוסט, הנמשך כמה חודשים, יש לדאוג לרמת לחות ואוורור מתאימה. יש לערבב את הערמה כדי לאפשר אוורור טוב יותר של מרכז הערמה, ובמידת הצורך יש להשקותה. תהליך הקומפוסטציה יוצר חום (עד שבעים מעלות). זהו סימן לכך שהתהליכים מתקדמים כראוי. הקומפוסט מוכן כאשר צבעו הופך חום-שחור, ריחו כריח אדמת יער והוא אינו מפיץ ריחות לא נעימים.

מים: כך תחסכו

ישראל אינה מדינה משופעת במים וחסכון במים הוא הכרחי. אין הכוונה לייבש את הגינות בשנת בצורת, אלא לשתול בגינה צמחים חסכוניים במים. גם אם אינכם חובבי קטוסים וקוצים, תוכלו למצוא שפע מיני צמחים שאינם צורכים כמויות גדולות של מים. צמחי בר הם אפשרות נהדרת. ניתן להשיגם במשתלות כמו משתלות גבעת ברנר ומשתלת נטף. זרעים של צמחי בר תוכלו לקנות מחברת "זרעים מציון" שבכרם מהר"ל. צמחים אלו מסתדרים היטב גם ללא השקיה, הם עמידים למזיקים מקומיים והטיפול בהם קל. לדוגמה, צמחי בר שניתן להשיג במשתלות הם קטלב, מיש ואלה; שיחים: מרווה, זוטה, לוטם, אזוביון וסירה קוצנית; פרחים: נרקיס, רקפת, ציפורנית, כרמלית, תורמוס ועוד רבים אחרים. כדאי לחפות את הגינה בחיפוי קרקע אורגניים. ניתן לקנות קליפות עצים ושכבי עץ, אך די גם בנשורת עלים ובשכבי גזם. החיפוי מפחית את התאידות המים, מטייב את הקרקע, מונע את התחממות הקרקע בתקופת הקיץ וכן צמיחה של עשבים רעים.

החרוצים מביניכם יכולים לאגור בדלי את המים הקרים הזורמים ראשונים מברו המקלחת, לפני שמגיעים החמים. בצורה דומה אפשר לאסוף מי מזגנים ומרובים. אם יש לכם גינה, תוכלו לשתול במקומות שבהם זורמים מי מזגנים צמחים שצריכת המים שלהם גבוהה יותר.

צמחים: העיקר הגיוון

כל גינה היא מערכת אקולוגית בזעיר אנפין. לכן כדאי להשתמש בצמחים מקבוצות שונות ולא להתבסס על מינים

את החקלאות למונוקולטורה (מתבססת על גידול אחד) שעושה שימוש במיכון ובכימיקלים המנצלים את האדמה, עלתה דרישה לחזור לחקלאות מסורתית. בשנות השבעים החלה לצבור פופולריות החקלאות הביודינאמית שהתבססה על משנתו של רוזולף שטיינר, מייסד האנתרופוסופיה, ובעקבותיה גם פרמקלצ'ר, חקלאות ביואינטנסיב וחקלאות אורגנית. כולן גישות חקלאיות המתחשבות בסביבה, כמו גם הגינון האקולוגי. מה שמבחין ומייחד את הגינון האקולוגי מהשיטות האחרות הוא הפרקטיות: קל יחסית ליישם אותן, והוא אינו כבול לתיאוריה דוגמטית.

יהודה נהר, לשעבר מטפל באיוון גוף ונפש וכיום גנן אקולוגי: "רוב הלקוחות פונים אלי מתוך עניין בגינה מוצלחת, אבל יש אנשים שהנושא האקולוגי הוא זה שמושך אותם. לרוב אלה אנשים בעלי מודעות, אנשים שחושבים מעבר לכסף ולא רק מחפשים את מה שהכי זול - אם כי בסופו של דבר, הקמה של גינה כזו חסכונית יותר מאשר הקמת גינה רגילה. אמנם עושים יותר שימוש בקומפוסט ובהומוס ליצירת קרקע עשירה, אך לרוב אין צורך לדשן וגם בעיות של מזיקים נפוצות פחות. במקרים רבים הם נעלמים ללא התערבות. אדם שאכפת לו מהגינה שלו צריך לנקוט גישה סבלנית, קשובה, מתבוננת ואוהבת לגינה, ולא להתייחס לגינה כאל סוג של מוצר שנועד לספק צרכים מיידיים."

אין זה משנה אם גינתכם היא גינה פרטית, גינה של בית משותף, גינת גג או גינת עציצים - עקרונות הטיפול זהים. אין צורך בשינוי דרסטי ומיידי כדי להפכה לידידותית לסביבה. תוכלו לעשות זאת בשלבים, צעד אחר צעד, בהשקעה מועטה בלבד. בכל מקרה, ההנאה מובטחת. אם יש לכם ילדים זו הזדמנות פז לחינוך ערכי, כמו גם לחדוות יצירה, מעקב ולימוד.

טיפוח הקרקע: הזבל - לקומפוסט

אחד מיסודותיו של גן אקולוגי הוא טיפוח פוריות הקרקע. לשם כך יש לפזר בגינה חומר אורגני בעונות הסתיו והאביב וכמעט אין צורך לדשן. קומפוסט או הומוס הנמכרים במרכזי גינון יכולים לעשות את העבודה מצוין. קומפוסט תוכלו גם להכין בעצמכם. יש לכך ערך מוסף: מיחזור הפסולת האורגנית הנזרקת לאשפה, שמהווה כארבעים אחוז מסך הפסולת שמייצר כל אחד מאיתנו. את הקומפוסט ניתן להכין במכל מיוחד הנקרא "קומפוסטר" או להשתמש במכל מאולתר. לערמת קומפוסט ניתן להשליך ענפים גרוסים, גזם מדשאות, עלים, שאריות של ירקות פירות, בד (כותנה, צמר)

כדאי לחפות את הגינה בחיפויי קרקע אורגניים. ניתן לקנות קליפות עצים ושבבי עץ, אך די גם בנשורת עלים ובשבבי גזם. החיפוי מפחית את התאיידות המים, מטייב את הקרקע, מונע את התחממות הקרקע בתקופת הקיץ וכן צמיחה של עשבים רעים

לבקר בגנים אקולוגיים

אתם מוזמנים לבקר בגינות אקולוגיות, המצויות כעת בשיא פריחתן. אל תחמיצו את החוויה.

הגן האקולוגי בטכניון: שיקום ושחזור צמחיית הכרמל והסביבה. הביקור ללא תשלום. הדרכה בתיאום מראש ובתשלום. פרטים באתר ecogarden.technion.ac.il

שמורת פרחי הבר: בנווה יעקב בירושלים, בקצה רחוב מזל טלה, בשטח של כעשרים דונם, גדלים שפע של פרחי בר נדירים ומוגנים שהוצלו מאתרי בנייה בצפון ירושלים. תושבי השכונה מטפחים את השמורה. הביקור ללא תשלום. הדרכה בתיאום ובתשלום אפשר לתאם בחברה להגנת הטבע, סניף ירושלים.

גן איריס: גינה ציבורית בכפר הושע, אשר הוקמה לפני כשנה וחצי ומטופחת על ידי אילן טל. הגינה כוללת כ-330 מינים של פרחי בר.

החווה האקולוגית במודיעין: מרכז אקולוגי חינוכי המתפרש על פני שטח של שלושים דונם ובו הורחב מושג הקיימות לכל תחומי החיים. מגיעות לחווה קבוצות ילדים ומבוגרים כדי להתנסות ולחוות את הקשר עם האדמה והטבע. havaveadam.go.cet.ac.il

הגן של קיבוץ ניר עוז: הקיבוץ ממוקם בדרום הארץ, אך הצמחייה שופעת ומשגשגת כמו במרכז. הססמה של הגן היא: יותר נוי, פחות מים. הדרכה בתאום ובתשלום.

מסוימים. היתרון הגדול במגוון צמחים הוא שבמקרה של התקפת מזיקים הנזק לרוב מוגבל למין אחד או למיני צמחים בודדים בלבד.

כדאי לגדל בגינה צמחי תועלת כמו ירקות, עצי פרי, צמחי תבלין ומרפא. אין צורך לגדלם בערוגות נפרדות. אפשר לשלבם בערוגות פרחים, בצלחות של עצי פרי או ליד הגדר החיה. אל תסתפקו בעגבניות ובמלפפונים. ניתן לגדל גם אספרג, ארטישוק, שומר וגזר. חסה, פטרוזיליה ושעועית קלות במיוחד לגידול.

אין כמעט בית בישראל (לרבות בתי דירות) שהוא נטול מדשאה. המדשאה היא אלמנט גנני שמקורו באנגליה, ולשם

היא אכן מתאימה. האקלים המזרח תיכוני, לעומת זאת, אינו מטיב עימה. דשא צורך מים רבים וטיפול אינטנסיבי, ומדשאות מצהיבות הן מחזה שכיח במקומותנו (אם כי הצהבת הדשאים אינה בהכרח נובעת מחוסר טיפול נאות - זנים שונים של דשא אינם מצויים במיטבם בעונות שונות). אולי לא צריך למהר לחסל את הדשא, אך כדאי לשקול ולשאול: האם אנחנו עושים בו שימוש? האם אחזקתו כדאית? אם התשובות שליליות, מומלץ להמירו בצמחים אחרים.

מזיקים: היכרות עם שומרי הגן

שימוש בחומרי הדברה אינו ידירותי לסביבה, אינו מומלץ כשהגינה מיועדת גם לשימושם של ילדים ובמקרים מסוימים אף אינו יעיל. המלחמה במזיקים יכולה להיות פשוטה הרבה יותר כאשר בוחרים בצמחים המתאימים לתנאי הסביבה ונותנים להם טיפול אופטימלי. אל תתעקשו לגדל בצל צמחים שאוהבים שמש כמו עגבניות ופלפלים, או לגדל בשפלה צמחים הזקוקים לקרירות ההרים כמו פוקסיות ועצי שזיף ומשמש - זהו מתכון בטוח לתסכול ולפגעים. הדשא של השכן אינו בהכרח ירוק יותר אבל שווה להציץ: מה שמצליח אצלו היטב אמצו אצלכם בגינה.

כדאי לשלב בגינה צמחים הידועים כדוחי מזיקים כמו פיגם, אזוביון, רוזמרין, לענה, ריחן וחרצית. כמו כן מומלץ להשתמש בצמחייה המהווה מוקד משיכה לבעלי חיים. צמחים הפורחים בעונות שונות ונותנים צוף ימשכו ציפורים, דבורים ופרפרים. אי אפשר להתעלם מהנזקים שגורמות הציפורים, אולם במקרים רבים רב היתרון על הנזק. אפשרות נוספת היא להציב בגינה קערת מים או להקים בריכה קטנה כדי למשוך בעלי חיים כמו עטלפים, קרפדות וקיפורים. אלה יבואו לשנות, להתרחץ וגם לסעוד את לבם במזיקים.

גם כאשר מופיעים מזיקים, אין צורך לנקוט מיד באמצעים קיצוניים. יש לבחון את הצמחים לעתים קרובות כדי לגלות את המזיקים עם הופעתם, כאשר המלחמה בהם יעילה יותר. חלזונות וזחלי פרפרים, למשל, ניתן ללקט ידנית. כדאי לנסות להילחם בהם בתרופות סבתא: השריית טבק במים ולאחר מכן סינון וריסוס הנוזל, או ריסוס במי סבון.

מידע נוסף

ספר מומלץ: "הגן הפורה - גישה אקולוגית לגן ולנוף", מאת שלמה אילן, הוצאת משפחת אילן, 2004.

מובילות ירוקה: אתר העוסק בענייני איכות סביבה וחינוך בתל אביב, וכולל הנחיות להקמת גינה אקולוגית במוסדות חינוך.
ta.go.cet.ac.il/go/Forums/Template.asp?Asp=401&FID=44925

קהילת אדמה: נוסף על הנחיות לתזונה ולריפוי טבעיים, תוכלו למצוא באתר הנחיות להקמתן ולטיפוחן של גינות אקולוגיות ואורגניות.

www.adama.net

המרכז לטיפוח ציפורי הבר בחצר הבית: אתר מקסים המסביר בפירוט כיצד ניתן למשוך ציפורים לגינה הביתית.
www.yarbirds.org.il

הנחיות להכנת קומפוסט: www.ginatnoy.co.il/compost.html

Ecological gardening: אתר באנגלית על גינון אקולוגי, יתרונותיו ומטרותיו.
www.ecologicalgardens.com

צמצום צריכה: צמיגים כעציצים

משמעם של חיים אקולוגיים הוא בין היתר צמצום צריכה וניסיון למחזור כמה שיותר. בגינה האקולוגית ניתן למחזור צמיגים ישנים, למלא אותם אדמה ולשתול בהם צמחים. סירים ישנים ומכלי פלסטיק שאתם רוצים להשליך לאשפה יכולים להפוך לעציצים צבעוניים (רק אל תשכחו לנקב חור בתחתיתם). גם זרעים או צמחים אין חובה לקנות. מינים רבים כמו

פלרגון ומיני קקטוסים ניתן לגדל מייחורים. זרעים ניתן להחליף עם בעלי גינות אחרים, דרך פורומים באינטרנט העוסקים בגינון וכן במסגרת מפגשי החלפת זרעים שיוזמים גופים סביבתיים.

ענת מדמוני היא ד"ר לבוטניקה העוסקת במחקר, מעבירה הרצאות ונותנת שירותי ייעוץ ותכנון לבעלי גינות. לתגובות: anat@madmony.co.il